

УДК 811.1

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.1.19>

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКИХ ПРИСЛІВ'Я ПРО ПРАЦЮ

LEXICAL AND SEMANTIC FEATURES BY TRANSLATION OF GERMAN PROVERBS ABOUT WORK

Гаврилова І.М.,

orcid.org/0000-0003-2322-8051

*старший викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*

У статті розглянуто лексичні та семантичні особливості німецьких прислів'їв про працю. Фразеологізми становлять скарбницю культури кожного народу, адже в них відображається історія народу, його мудрість, особливості побуту та світогляду. Прислів'я є предметом дослідження не тільки лінгвістики, але й історії, культурології, літератури, функціональної лінгвістики. Прислів'я – це влучний образний вислів, який віддзеркалює суть певного процесу, явища і має повчальний зміст. Серед його основних характеристик виділяють стійкість, народність, лаконізм, образність та експресивно-емоційну насиченість. Прислів'я представляє завершену самостійну фразу з повною граматичною структурою. До джерела виникнення прислів'їв дослідники відносять різноманітні ситуації, що пов'язані з побутом, трудовою діяльністю, віруванням людини, а також Біблія, латинські тексти і конкретні історичні персоналії. Прислів'я можна класифікувати за джерелом походження, а також тематично. Тематично прислів'я можна ділити як на групи, так і на підгрупи. Серед способів перекладу прислів'їв виділяють дослівну відповідність, адекватний відповідник, калькування, описовий переклад висловлювання. Спираючись на свій досвід і знання перекладач вибирає той спосіб перекладу, який може точно передати зміст висловлювання вихідного тексту. Прислів'я про працю будь-якої країни відображають загально-національне ставлення до праці. Образність – це одна з найхарактерніших рис німецьких прислів'їв про працю. Традиційність (усталеність), фіксована форма, варіативність, загальність, стислість, метафоричність, стилістична забарвленість – це основні риси німецьких прислів'їв про працю. Здебільшого майже усі німецькі прислів'я про працю мають відповідники в українській мові.

Ключові слова: фразеологізм, прислів'я, повні еквіваленти, часткові еквіваленти, описовий переклад.

The article examines the lexical and semantic features of German proverbs about work. Phraseologisms are a treasury of the culture of every nation, because they reflect the history of the nation, its wisdom, peculiarities of life and worldview. A proverb is the subject of research not only in linguistics, but also in history, cultural studies, literature, and functional linguistics. A proverb is a figurative expression that reflects the essence of a certain process and has an instructive meaning.

Among its main characteristics there are stability, nationalism, laconicism, imagery and expressive and emotional saturation. A proverb represents a complete independent phrase with a complete grammatical structure. To the source of the emergence of proverbs, researchers refer to various situations related to everyday life, work activities, human beliefs, as well as the Bible, Latin texts and specific historical personalities. Proverbs can be classified by origin, as well as thematically. If classified thematically, proverbs can be divided into groups and subgroups. Among the ways of translating there are literal translation, adequate counterpart, tracing, descriptive translation of the statement. Based on his experience and knowledge, the translator chooses the method of translation that can accurately convey the meaning of the statement of the source text. Proverbs about the work of any country reflect the national attitude to work. Imagery is one of the most characteristic features of German proverbs about work. Traditionality, fixed form, variability, generality, brevity, stylistic coloring are the main features of German proverbs about work. For the most part, almost all German proverbs about work have counterparts in the Ukrainian language.

Key words: phraseology, proverb, full equivalents, partial equivalents, descriptive translation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Останніми десятиріччями жодна галузь лінгвістичної науки не привертала до себе такої уваги мовознавців, як фразеологія. Якщо у 50-ті роки ХХ ст. говорили, що вона ще перебувала у стані розвитку, то сьогодні можна сказати, що фразеологія по праву зайняла місце самостійної лінгвістичної дисципліни, це пов'язано також і з дослідженням мови у зв'язку з культурою, мисленням, свідоглядом. Багатство культурного надбання мови зумовлює зацікавленість її фразеологічним прошарком.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Прислів'я не перестають бути предметом дослідження різних сфер лінгвістики. Різні дослідники припускають або не припускають можливість розгляду прислів'їв як одиниць фразеології, бо у відношенні до об'єму фразеології вчені дотримуються різних точок зору. О.В. Кунін стверджує, що прислів'я повинні вивчатися у двох площинах: як у фразеології, так і у фольклорі. В.Н. Телія бачить протиріччя у тому, що прислів'я, водночас будучи одиницями фразеології, відносяться і до фольклору. Н.М. Шанський називає прислів'я «фразеологічними виразами». Прислів'я та його різноманітні властивості досліджували Сиротків В.М., Зорівчак Р.П., Качан А. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Розвідки щодо дослідження різних аспектів прислів'їв викладають зацікавленість серед науковців. Не зважаючи на значну кількість робіт, існують різні точки зору на питання походження прислів'їв, на їх семантику, структуру, різні підходи до класифікації.

Мета роботи полягає у дослідженні етимології та семантики німецьких прислів'їв про працю та про риси характеру і стосунки між людьми. Для досягнення мети сформульовано такі **завдання**: з'ясувати зміст поняття прислів'я, залучити теоретичні джерела та опрацювати досліджуваний матеріал.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Прислів'я відіграють помітну роль майже в усіх галузях життя сучасної людини як об'єкта діяльності в суспільстві. Їх часто можна зустріти в творах класичних та сучасних авторів, їх використовують в засобах масової інформації, в пресі, у буденному спілкуванні завдяки здатності коротко, образно і емоційно висвітлити думку.

За структурними ознаками прислів'я представляє собою «текст малої форми» або «нетиповий текст малої форми», для якого характерні стійкість, народність, лаконізм, образність та експресивно-емоційна насиченість. До фразеологічних одиниць відносять прислів'я, приказки, усталені звороти, крилаті вислови.

Прислів'я найчастіше представлено двочленним реченням і є завершеною самостійною фразою, що допомагає зробити правильний вибір, наставляє, підказує, повчає, наприклад:

«Wer zwei Hasen hetzt, fängt keinen» – «Хто два зайці гонить, той жодного не зловить».

Прислів'я представляють собою одиниці паремії.

Джерела виникнення прислів'їв досить різноманітні. Переважну більшість прислів'їв було створено ще в давні часи як повчання для певних життєвих ситуацій, передаючись з покоління в покоління.

Існують різні підходи до класифікації прислів'їв, наприклад, за джерелом походження, за сферою людської діяльності, за використанням назв природних явищ тощо. Прислів'я розділяють на наступні ідейно-тематичні групи за класифікацією М.М. Пазяка [19]:

- 1) Біблійні прислів'я
«Wer anderen eine Grube gräbt, fällt selbst hinein»;
«Hochmut kommt vor dem Fall»;
«Der Mensch denkt und Gott lenkt!».
- 2) Прислів'я про гроші
«Zeit ist Geld»;
«Geld allein macht nicht glücklich»;
«Geld allein macht nicht glücklich, aber es hilft».

3) Негативні риси людей, втілені в образі тварин

«*Wie ein Esel am Berg stehen*»;

«*Wie Hund und Katze*».

4) Ставлення до праці

«*Schmutzige Arbeit, blankes Geld*»,

«*Wer der Arbeit zusieht, wird davon nicht müde*»,

«*Wer vorher nicht reich gewesen, dem tut die Arbeit nicht wehe*».

5) Прислів'я про здоров'я

«*Gesundheit ist der größte Reichtum*»,

«*Gesundheit schätzt man erst, wenn man krank wird*»,

«*Gesundheit und Geld durchstreifen die Welt*».

6) Прислів'я про погоду

«*Es gibt kein schlechtes Wetter, es gibt nur falsche Kleidung*»,

«*Der März soll kommen wie ein Wolf und gehen wie ein Lamm*», «*Tanzen die Mücken im Januar, so wird Futter und Butter rar*».

7) Прислів'я про час

«*Gutes braucht seine Zeit*»,

«*Wer nicht zur rechten Zeit, der muss seh'n was übrig bleibt*», «*Der liebe Gott hat uns die Zeit geschenkt, aber von Eile hat er nichts gesagt*».

8) Прислів'я про сфери людської діяльності

«*Der Mensch denkt und Gott lenkt*»,

«*Ende gut, alles gut*».

Дослідник Кунін О.В. запропонував класифікувати прислів'я відповідно до структурно-семантичних типів. Також, на його думку, прислів'я на відміну від приказок не можуть бути заперечними, вони завжди мають стверджувальний зміст [12].

В численних дослідженнях зазначається складність перекладу прислів'їв, зокрема через метафоричний характер цих фразеологічних одиниць. Певні складнощі зумовлені національно-культурними відмінностями між близькими за значеннями фразеологізмами у різних мовах, проте прислів'я можуть нести різну емоційну функцію або стилістичне забарвлення. В перекладознавстві пропонуються такі способи перекладу фразеологізмів: повні та часткові еквіваленти, калькування, аналоговий переклад та описовий переклад [Корунець, с. 182–195].

Повні еквіваленти – це еквіваленти, що збігаються за значенням, стилістичним наповненням, лексичним складом, образністю та граматичною структурою.

Wer nicht arbeitet, soll auch nicht essen.

Хто не працює, той не їсть.

Guter Anfang ist halbe Arbeit.

Добрий початок - половина роботи.

«*Arbeit verkürzt den Tag*» – «*Праця день скорочує*»;

«*Bald getan ist viel getan*» – «*Швидко зробити – багато зробити*».

Натомість часткові еквіваленти мають однакове значення, але граматично і лексично не співпадають з мовою оригіналу.

Arbeit bringt Brot, Faulenzen - Hungersnot.

Праця чоловіка годує, а лень марнує.

Schwere Arbeit in der Jugend ist eine sanfte Ruhe im Alter.

Трудова копійка годує довіку.

«*Es ist nichts ohne Mühe*» – «*Ніщо не робиться без зусиль*»;

Калькування або дослівний переклад фразеологізмів зазвичай не відбувається при наявності повного або часткового еквівалента.

Значення прислів'їв, до яких не можна підібрати повний або частковий еквівалент, зазвичай передається описово або називається загальний зміст паремії. Наприклад:

«*Fremder Leute Brot essen, tut weh*» – «*Чужа хата гірше ката*»;

«*Geduld und Fleiß bricht alles Eis*» – «*Терпи, козаче, отаманом будеш*».

Arbeit macht das Leben süß.

Добре роби - добре й буде.

Arbeiten im Lande ist besser als in der Wüste beten.

Зароблена копійка краще за крадений карбованець.

Arbeit und Sparen macht reiche Knechte.

Хто дбає, той і має.

Більшості уживаних прислів'їв притаманна така лексико-семантична риса, як образність:

«*Behalte dir etwas auf die Nachhut*» – «*Звикай господарювати змолоду, не будеш знати на старість голоду*».

«*Guter Gewinn macht fette Suppen*» – «*Добре заробив – смачно поїв*».

Образні перенесення, що характерними для прислів'їв, надають висловлюванню яскравості та експресивності, а також значне використання у мові.

Аналіз відібраних прикладів показав, що інформація з лінгвокультурологічних, довідкових, лексикографічних джерел надає достатньо матеріалу для ґрунтовного дослідження прислів'їв про працю, а також виявлення притаманних їм спільних та відмінних рис в німецькій та українській мовах.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Для лексичного опрацювання прислівного фонду

мови варто брати до уваги такі характеристики прислів'їв як традиційність (усталеність), фіксована форма, загальність, стислість, метафорич-

ність, стилістична забарвленість. В наступній роботі планується розглянути етимологічний аспект дослідження прислів'їв про працю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гаврись В. І. Сталі сполучення слів у сучасній німецькій мові. Київ: Рад. школа, 1971. 248 с. 12.
2. Гаврись В.І. Німецько-український фразеологічний словник в 2-х т. Київ: Рад. школа, 1981. 382 с.
3. Гудзик К. Про що говорить мова? К. : «День», №161, 2004. 50 с.
4. Денисенко С. Н. Словник-довідник з фразеологічної деривації на основі існуючої фразеології німецької мови з перекладом прикладів на українську та російську мови. Вінниця : НОВА КНИГА, 2005. 288 с.
5. Деркач Н. В. Систематизація жанрових ознак англійського прислів'я. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : КДПУ, 2009. Вип. 81(2). С. 175–181.
6. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. Львів: Вища школа, 1983. 176 с.
7. Качан А. Мова без прислів'я, як їжа без солі. Урок української. 2002. № 7. С. 52-53.
8. Корень О.В. Системно-функціональні особливості англійських прислів'їв : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Харківський національний ун-т ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2000. 20 с. 29.
9. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : Підручник. Вінниця : «Нова Книга», 2003. 448 с.
10. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства: підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 368 с. 30.
11. Кудіна О.Ф. Перлини народної мудрості : посіб. для студ. та виклад. вищ. навч. закл. Вінниця : НОВА КНИГА, 2005. 320 с.
12. Кунін А. В. Про стилістичний контекст у фразеологічному ракурсі : Збірник наукових праць. К., 1976. Вип. 103. С. 102–110.
13. Кунін А.В. Англійська фразеологія. К., 1970. 218 с.
14. Кушнір І.О. Загальне і національно-специфічне у фразеології емоцій. *Наукові записки. Сер. Філологічні науки*. 2008. С. 203-210.
15. Лановик М.Б. Українська усна народна творчість: навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2006. 591 с.
16. Ліждвой М. П. Українські народні прислів'я та приказки в радянську епоху. Київ: Вид-во Акад. наук УРСР, 1962. 136 с.
17. Мерзлікіна О.В. Екстралінгвістична зумовленість та комунікативно-прагматичні особливості функціонування прислів'їв у спонукальних мовленнєвих актах. Київський національний ун-т ім. Т.Г. Шевченка. Вип. 2. Київ : ВПЦ «Київськ. ун-т», 2003. С. 253–259.
18. Мишко С.А. Лінгвокраїнознавчий аспект у вивченні іноземної мови як чинник розвиваючого навчання. Київ : Вища школа, 2002. 153 с. 41.
19. Пазяк М. М. Українські прислів'я та приказки: Проблеми пареміології та пареміографії. Київ : Наук. думка, 1984. 203 с.
20. Потебня А.А. 3 лекцій з теорії словесності. Байка. Прислів'я. Приказка. Вища школа. 1990. С. 90–97.
21. Рогач О.О. Прислів'я та приказки як особливий вид фразеологічних одиниць. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки 2009. С. 148–150.
22. Сиротків В. М. Прислів'я та приказки як джерело вивчення етико-правових звичаїв і уявлень народу. *Народна творчість та етнографія*. 1987. № 1. С. 39–42.
23. Сухенко К. М. Лексичні проблеми перекладу. Київ : Київ. Нац. Універ. ім. Тараса Шевченка, 1992. 252 с.
24. Тараненко Л.І. Просодичні засоби реалізації зв'язності тексту англійської прозової байки (експериментально-фонетичне дослідження) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / Київський національний лінгвістичний ун-т. К., 2003. 18 с.
25. Das Neue Testament: Interlinearübersetzung Griechisch-Deutsch, übersetzt von Ernst Dietzfelbinger, 1986.
26. Neumann S. Zur Terminologie der parömiologischen Strukturanalyse. *Proverbium*, 1966. N. 6. 230 S.
27. Бойко Н.Б. DEUTSCHE SPRICHWÖRTER UND SPRICHWÖRTLICHE REDENSARTEN. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/38566/1/Hrabiichuk_magistr.pdf
28. Sandra Gotz – 16 BELIBTE REDEWENDUNGEN. URL: <https://www.lingarts.com/redewendungen-wo-kommen-die-beliebtsten-her/>
29. Deutsche Sprichwörter – ihre Herkunft und Bedeutung. URL: <https://www.sprachschule-aktiv.de/nuernberg/deutsche-sprichwoerter-ihre-herkunft-und-bedeutung/>